

Наталія КРАВЧУК

доктор економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, nataliakravchuk7@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6227-6190

Олег ЛУЦИШИН

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, olegkalyna@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4048-8875

ФІНАНСОВА ДИПЛОМАТІЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ДИСКУРСІ

Вступ. Глобальні трансформаційні процеси, які посилились на межі ХХ–ХХІ століть, а особливо глобалізація фінансової сфери, створили нові передумови для економізації міжнародних відносин і розширення класичного дипломатичного інструментарію формування зовнішньої (у т.ч. економічної і фінансової) політики окремих акторів у системі міжнародних відносин. На зміну ортодоксальним підходам приходить усвідомлення того, що фінансова дипломатія – це основа формування економічного іміджу держави, інститут просування її національних інтересів за межами держав та інтеграційних об'єднань, форма політичного впливу й реалізації зовнішньоекономічної політики держави, здійснення державно-приватного партнерства у сфері міжнародної діяльності, де переplitається величезна різноманітність інтересів і протиріч. У цьому сенсі дослідження фінансової дипломатії передбачає вихід за межі дисциплінарного поділу суспільних наук і зумовлює необхідність формування принципів узагальнюючої теорії, яка була б адекватною сучасним трансформаціям в системі міжнародних відносин.

Мета – аргументувати необхідність застосування в науковому обігу поняття “фінансова дипломатія”; спираючись на логіку методологічного монізму, розкрити міждисциплінарну природу фінансової дипломатії як нового самостійного об'єкта економічної дипломатії, що потребує поглиблення концептуальних засад та розширення застосування на практиці.

Методи: наукового синтезу, міждисциплінарного обміну, перехресного дослідження, інтегрального мислення.

Результати. З'ясовано, що фінансова дипломатія є недостатньо дискутованим поняттям у науці. Аргументовано, що фінансову дипломатію, як міждисциплінарне явище, слід розглядати в контексті міждисциплінарного дискурсу на концептуальному та емпіричному рівнях, що поєднує прагматизм політики, раціональність економіки і мистецтво дипломатії. Запропоновано на концептуальному рівні розглядати фінансову дипломатію як важливу складову економічної дипломатії і як самостійну сферу дипломатичної прак-

тики, що сформувалася під впливом системних детермінант глобального розвитку. На емпіричному рівні фінансова дипломатія є багатопрофільним інститутом дипломатії. Виокремлено моделі, форми та рівні фінансової дипломатії; доповнено її універсальні методи специфічними інструментами; акцентовано увагу на проблемах формування сучасної мережевої структури фінансової дипломатії як на офіційному, так і неофіційному рівнях.

Висновки. Науково аргументовано об'єктивну необхідність виокремлення фінансової дипломатії в окрему специфічну галузь сучасної дипломатичної діяльності; розкрито її міждисциплінарну природу та запропоновано полімодальну концепцію дослідження на концептуальному та емпіричному рівнях.

Ключові слова: фінансова дипломатія, міжнародні фінанси, зовнішня фінансова політика, світове фінансове середовище, міжнародні відносини, багатостороння дипломатія, міждисциплінарний дискурс.

Рис.: 3, **бібл.:** 25.

Наталія КРАВЧУК

доктор економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

Олег ЛУЦИШИН

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

ФІНАНСОВАЯ ДИПЛОМАТИЯ В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОМ ДИСКУРСЕ

Введение. Глобальные трансформационные процессы на рубеже XX-XXI веков, в частности глобализация финансовой среды, создали новые предпосылки для экономизации международных отношений и расширения классического дипломатического инструментария реализации внешней (в т.ч. экономической и финансовой) политики отдельных актеров в системе международных отношений. На смену ортодоксальным подходам приходит осознание того, что финансовая дипломатия – это институт формирования экономического имиджа государства, продвижения его национальных интересов за пределами государства и интеграционных объединений, форма политического влияния и реализации внешнеэкономической политики государства, осуществления государственно-частного партнерства в международной деятельности, в которой интегрируется огромное разнообразие интересов и противоречий. В этом смысле исследование финансовой дипломатии предусматривает выход за пределы дисциплинарной разобщенности общественных наук и требует формирования принципов обобщающей теории, адекватной современным трансформациям в системе международных отношений.

Цель – аргументировать необходимость применения в научном обороте понятия “финансовая дипломатия”; опираясь на логику методологического монизма, раскрыть междисциплинарную сущность финансовой дипломатии в качестве нового самостоятельного объекта экономической дипломатии, требующего углубления концептуальных основ и расширения применения на практике.

Методы: научного синтеза, междисциплинарного обмена, перекрестного исследования, интегрального мышления.

Результаты. Обнаружен недостаточный уровень изучения понятия “финансовая дипломатия” в современной науке. Аргументировано, что финансовую дипломатию, как междисциплинарное явление, следует изучать в контексте междисциплинарного дискурса на концептуальном и эмпирическом уровнях, сочетая прагматизм политики, рациональность экономики и искусство дипломатии. Предложено рассматривать финансовую дипломатию на концептуальном уровне в качестве составляющей экономической дипломатии и одновременно самостоятельной сферой дипломатической практики, сформировавшейся под влиянием системных детерминант глобального развития. На эмпирическом уровне финансовая дипломатия является многопрофильным институтом дипломатии. Раскрыты модели, формы и уровни финансовой дипломатии; ее универсальные методы дополнены специфическими инструментами. Акцентировано внимание на проблемах формирования современной сетевой структуры финансовой дипломатии на официальном и неофициальном уровнях.

Выводы. Научно обоснована объективная необходимость рассмотрения финансовой дипломатии в качестве отдельной специфической отрасли современной дипломатической деятельности; раскрыта ее междисциплинарная природа и разработана полимодальная концепция исследования на концептуальном и эмпирическом уровнях.

Ключевые слова: финансовая дипломатия, международные финансы, внешняя финансовая политика, мировая финансовая среда, международные отношения, многосторонняя дипломатия, междисциплинарный дискурс.

Nataliya KRAVCHUK

Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

nataliakravchuk7@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6227-6190

Oleh LUTSYSHYN

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

olegkalyna@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4048-8875

FINANCIAL DIPLOMACY IN INTERDISCIPLINARY DISCOURSE

Introduction. Global transformation processes, the globalization of the financial sphere in particular, which have intensified at the turn of the XX – XXI centuries, created new preconditions for the economization of international relations and the expansion of classical diplomatic tools (including economic and financial) for the foreign policy of individual actors in international relations. Orthodox approaches are being replaced by the realization that financial diplomacy is the basis for forming the economic image of the state; the institution of promoting national interests outside states and integration associations; the form of political influence and foreign economic policy; as well as a public-private partnership in international affairs. A huge variety of interests and contradictions are intertwined when talking about financial diplomacy.

In this sense, the study of financial diplomacy involves going beyond the disciplinary division of social sciences and necessities of the formation of the generalization theory principles, which would be adequate to modern transformations in the system of international relations.

The purpose of the article is to scientifically argue the need to apply the concept of "financial diplomacy" in scientific circulation; based on the logic of methodological monism, to reveal the interdisciplinary nature of financial diplomacy as a new independent object of economic diplomacy, which requires deepening the conceptual foundations and expanding its application in practice.

Methods: scientific synthesis, interdisciplinary exchange, cross-sectional research, integrated thinking.

Results. It has been found that financial diplomacy is an insufficiently discussed concept in science. It is argued that financial diplomacy, as an interdisciplinary phenomenon, should be considered in the context of interdisciplinary discourse at the conceptual and empirical levels, combining pragmatism of politics, the rationality of economics, and the art of diplomacy. At the conceptual level, it is proposed to consider financial diplomacy as an important component of economic diplomacy and as an independent area of diplomatic practice, formed under the influence of systemic determinants of global development. At the empirical level, financial diplomacy is a multidisciplinary institution of diplomacy. Within this paper models, forms, and levels of financial diplomacy are singled out; its universal methods are supplemented by specific tools; emphasis is placed on the problems of forming a modern network structure of financial diplomacy at both the formal and informal levels.

Conclusions. The objective necessity of separating financial diplomacy into a separate specific branch of modern diplomatic activity is scientifically substantiated; its interdisciplinary nature is revealed and a polymodal concept of research at the conceptual and empirical levels is proposed.

Keywords: financial diplomacy, international finance, foreign financial policy, world financial environment, international relations, multilateral diplomacy, interdisciplinary discourse.

JEL Classification: F30; F42; G28; H87; O19.

Постановка проблеми. Сучасний статус-кво в організаційній структурі та композиційній архітектурі дипломатії не відповідає новій системі міжнародних відносин, яка переживає складний етап глобальних і міжсистемних трансформацій. Передусім, ідеться про трансформації, які виглядають як зміни, що відбуваються не за логікою: порядок – криза – порядок, а за складнішою логікою: порядок – біфуркація і хаос – новий порядок [1, с. 122]. За таких умов сучасна система міжнародних відносин переживає не звичайну кризу, а потрапила у зону хаосу і турбулентності. Закономірно постає питання: який шлях у точці біфуркації оберне система: добре відпрацьований класичний

– у частково модифікованих формах багатосторонньої дипломатії та міждержавного співробітництва, що склалися у повоєнний період після 1945 року, чи невідомий шлях нових організаційних форм і моделей поведінки у сфері глобального управління і дипломатії, що лише формуються в умовах прискореної соціально-економічної і цифрової трансформації суспільства, становлення індустрії 4.0 та створення нових кібер-систем і штучного інтелекту. Усвідомлюючи системну невизначеність процесів, що аналізуємо, спробуємо розглянути поставлені питання на рівні фундаментальних методологічних конструкцій та міждисциплінарного діалогу.

Міждисциплінарність, як один із пріоритетних трендів сучасності в освіті і науці, актуалізує проблему наукового синтезу, що полягає не лише в міждисциплінарній кооперації (це питання ніколи не знімали з порядку денного і раніше [1, с. 9]), а у формуванні інтегрального мислення на методологічному рівні. Йдеться про синтез суспільних наук на рівні взаємопроникнення і взаємозбагачення їхніх методологій, застосуванні “системної цілісності пізнавального процесу на основі логіки методологічного монізму”, який, на думку А. Гальчинського, передбачає: системну реструктуризацію суспільствознавчих наук; подолання жорстких меж між окремими науковими дисциплінами; забезпечення їх прозорості та взаємопроникнення [1, с. 9].

У цьому сенсі дослідження фінансової дипломатії, з одного боку, передбачає вихід за межі дисциплінарного поділу суспільних наук і диктує необхідність “зібрати окремі частини в єдине ціле, сформувані принципи узагальнюючої теорії, яка була б адекватною логіці сучасних трансформацій” [1, с. 9] в системі міжнародних відносин. Іншими словами, фінансову дипломатію, як складову дипломатії в широкому розумінні, і економічної – у вузькому, слід розглядати через призму фундаментальної теорії міжнародних відносин та в контексті міждисциплінарного дискурсу, що поєднує прагматизм політики, раціональність економіки і конвергенцію правових систем. Разом з тим, виокремлення фінансової дипломатії в окрему специфічну галузь сучасної дипломатичної діяльності має об’єктивний характер. Адже фінансова дипломатія – це основа формування економічного іміджу держави, інститут просування її національних інтересів за межами держав й інтеграційних об’єднань, форма політичного впливу й реалізації зовнішньоекономічної політики держави, здійснення державно-

приватного партнерства у сфері міжнародної діяльності, де переплітається величезна різноманітність інтересів і протиріч і, передусім, щодо співпраці й суперництва в системі міжнародних відносин. З урахуванням зазначеного, фінансова дипломатія не є вторинною щодо класичної (політичної) та економічної дипломатії, а функціонує як об’єктивна самостійна форма. Отож, з огляду на дискусійний характер постановки проблеми, розглянемо її детальніше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи дипломатію у широкому сенсі як науку і практику, з одного боку, слід наголосити на доволі тривалій інтелектуальній еволюції міждисциплінарного дискурсу щодо її теоретичних концепцій, наукових знань і практичного мистецтва через призму політики, економіки, права тощо. З іншого боку, доводиться констатувати відсутність системної цілісності пізнавального процесу та несхоординованість досліджень, які здійснюються в рамках окремих наукових підходів. Зокрема, протягом усієї історії людства дипломатія, як державна діяльність, що спрямована на розширення і поглиблення міжнародного співробітництва в галузі міжнародних відносин, нерозривно пов’язана із зовнішньою політикою держави, особами та інституціями, що її реалізують. Дослідження, здійснені в цьому контексті, подані у наукових працях Р. Арона [2], З. Бжезінського [3], Г. Кісінджера [4-5], М. Мальського та М. Мацяха [6], В. Манджолі та О. Коппель [7], Г. Моргентау [8] та багатьох інших.

Натомість, юристи-міжнародники (Д. Левін [9], К. Сандровський [10-11], В. Репецький [12]) зуміли поставити на солідну правову основу наукове та інституційне осмислення процесів, які відбуваються в дипломатичній практиці, і розробили цілісну концепцію права зовнішніх зносин. Йдеться про формування єдиної самостійної галузі міжнародного права, що скла-

дається із таких чотирьох частин: дипломатичне право; право спеціальних місій; дипломатичне право міжнародних організацій; консульське право.

Водночас економізація зовнішньої політики та створення нового наукового напрямку – економічної дипломатії – стало однією із важливих складових дипломатичної діяльності, а також окремою сферою досліджень як зарубіжних, так і українських вчених, зокрема: Гі Каррон де ла Каррьєра [13], Н. Бейна [14–15], С. Волькока [14; 16], Д. Лі та Б. Хокінга [17], Л. Капіці [18], К. Фліссака [19], О. Шарова [20], В. Вергуна [21], О. Мамалиги [22], Н. Татаренко [23], Ю. Чугаєнка [24].

Визнаючи вагомий внесок науковців у розвиток досліджень з окресленої проблематики, доводиться констатувати, що більшість із них не розглядають економічні, а тим паче фінансові питання як сферу дипломатичної практики в класичному розумінні. Разом з тим, значимість дослідження концептуально-методологічних засад і прагматичних аспектів фінансової дипломатії підтверджується не лише її міждисциплінарною природою, а й логікою вирішення наукової проблеми, пов'язаної з розробкою єдиної полімодальної концепції і виявленням найефективніших механізмів її реалізації у сфері міжнародних економічних відносин та в практиці міжнародних фінансів.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності застосування в науковому обігу поняття “фінансова дипломатія”; аргументуванні, спираючись на логіку методологічного монізму, міждисциплінарної природи фінансової дипломатії як нового самостійного об'єкта економічної дипломатії, що потребує поглиблення концептуальних засад та розширення застосування на практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні трансформаційні процеси, які посилились на межі ХХ–ХХІ сто-

літь, а особливо глобалізація фінансової сфери, створили нові передумови для перебігу економічних процесів, економізації міжнародних відносин та розширення класичного дипломатичного інструментарію формування зовнішньої (у т. ч. економічної і фінансової) політики окремих акторів в системі міжнародних відносин. Передусім, прийшло розуміння того, що “жодна держава не може впоратися з глобальними викликами самостійно, оскільки проблеми стали занадто складними, і дуже багато гравців конкурують на міжнародній арені” [20, с. 30]. При цьому на глобальні економічні процеси дедалі меншою мірою впливає влада окремих держав, а більшою мірою – ринкові сили, зокрема мультинаціональні компанії, транснаціональні банки та інші фінансові установи, міжнародні фінансові організації. Разом з тим, “більшість націй стикнулися зі схожими проблемами і почали усвідомлювати необхідність перетворення спільних інтересів на спільні дії. У результаті, у держав виникли чіткі сильні стимули для спільних колективних дій і прийняття на себе певної частки відповідальності” [20, с. 31]. Іншими словами, досягнуті масштаби глобалізації тепер уже визначають ціну, яку мають сплачувати у разі неефективних заходів з боку суверенних держав економічні суб'єкти не тільки цієї держави, а й часто-густо багатьох інших. За таких умов дослідження економічної дипломатії та її невід'ємної складової – фінансової дипломатії – набуває особливої актуальності. Як зазначає О. Шаров, “фінансові аспекти економічної дипломатії настільки багатогранні, що дипломатична діяльність держави та інших зовнішньоекономічних акторів щодо міжнародних фінансових організацій і великих транснаціональних фінансових установ поступово перероджується в окремий напрям сучасної економічної дипломатії – фінансову дипломатію” [20, с. 188].

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що фінансова дипломатія – відносно новий та унікальний напрямок як дипломатичної практики загалом, так і економічної дипломатії, зокрема, який виокремився в самостійний лише наприкінці ХХ століття. Це було зумовлене, передусім, потребами міжнародної фінансової практики щодо пошуку інструментів підвищення ефективності вирішення спірних питань і прийняття фінансових рішень у складних кризових ситуаціях за допомогою інститутів дипломатії. До цього пов'язані з міжнародними фінансами проблеми, як і система

обслуговування міжнародних економічних відносин загалом, розглядалися переважно через призму економічної дипломатії.

Незважаючи на суспільну значимість та очевидну необхідність наукового дослідження фінансової дипломатії, її дефініювання та інтерпретація досі зумовлюють значні труднощі. Фінансову дипломатію можна без перебільшення назвати недостатньо дискутованим поняттям у науці і, водночас, багатопрофільним інститутом дипломатії і міждисциплінарним явищем з огляду на системну цілісність пізнавального процесу (рис. 1).



Рис. 1. Основні сутнісні характеристики поняття “фінансова дипломатія”*

*Побудовано авторами.

З огляду на значну кількість сутнісних характеристик у дефініюванні поняття “фінансова дипломатія” (див. рис. 1), можна констатувати його неоднорідність та методологічну неструктурованість. Однак формулювання адекватних реаліям дефініції понять та формування чітко структурованого понятійно-категоріального апарату є однією із важливих вимог методології пізнання будь-якого явища чи процесу. І міжнародні відносини та дипломатія в цьому контексті не є винятком із загальних правил.

Враховуючи історизм економічної дипломатії та принцип підпорядкованості й співіснування у часі її основних форм і видів, можна погодитися, що фінансова дипломатія на сучасному етапі глобального розвитку є невід’ємною і важливою складовою економічної дипломатії поряд з комерційною, торговельною та міграційною. Окремі дослідники (Донна Лі та Брайан Хокінг [17], Лариса Капіца [18]), розрізняючи ці поняття, загалом керуються принципом “бритви Оккама”: “сутності не варто множити без необхідності”. Відповідно до цього принципу теоретично немає потреби множити сутності й займатися “схоластичним плюралізмом” відірваних від життя понять. Тобто, з практичної точки зору, фінансову дипломатію достатньо розглядати як складову економічної дипломатії, яка водночас є специфічною галуззю сучасної дипломатичної діяльності, що пов’язана з розглядом валютно-фінансових аспектів економічних проблем як об’єкта співпраці у міжнародних відносинах. Разом з тим, розглядаючи економічну дипломатію як складову зовнішньої політики держави, варто наголосити на її міждисциплінарній природі. Адже, як справедливо зазначає Олександр Шаров, “економічна дипломатія – це сплав економіки та політики, доведений до рівня прийняття та реалізації управлінських рішень”. Вона є сукупністю організаційно-правових

інструментів та дій у міжнародній діяльності держави, де “зовнішня політика визначає цілі та завдання економічної дипломатії, а та, своєю чергою, використовує свої засоби та методи” [20, с. 8].

З іншого боку, виокремлення фінансової дипломатії в специфічну галузь сучасної дипломатичної діяльності має об’єктивний характер, що, передусім, зумовлено: 1) глобалізацією і транснаціоналізацією бізнесу; 2) зростаючою активністю недержавних акторів; 3) розвитком інформаційних та комунікаційних технологій.

Глобалізація, як багатоплановий і складний процес цивілізаційної трансформації людства, висуває на порядок денний міжнародної спільноти одну комплексну проблему за іншою. Їх вирішення, з одного боку, вимагає високої швидкості й гнучкості прийняття рішень з боку держави і її дипломатії, а з іншого – спеціальних експертних знань, які виходять за рамки традиційної професійної підготовки кадрових дипломатів. Відтак, виникає потреба в залученні до процесу прийняття та реалізації дипломатичних рішень некадрових дипломатів – агентів і експертів з нетрадиційних для дипломатії сфер діяльності.

Таким чином, незважаючи на те, що на практиці функції та завдання економічної і фінансової дипломатії доволі часто можуть перетинатися або й навіть дублюватися, вони є самостійними видами дипломатії – з відповідними об’єктами, суб’єктами, дипломатичними методами та інструментами реалізації міжнародної економічної та фінансової політики. Іншими словами, згідно з принципом однорівневості, різні види економічної дипломатії – комерційна, торговельна, фінансова та міграційна – характеризують різні види міжнародних економічних відносин і сфер зовнішньої політики держави. У цьому контексті фінансова дипломатія є самостійним і багатопрофільним інститутом

дипломатії, об'єктом якої виступають зовнішні фінансові відносини і, зокрема: 1) інвестиційні, які в умовах лібералізації міжнародного руху капіталу почали відігравати самостійну роль; 2) боргові відносини, що в основному відігравали ключову роль на попередніх етапах розвитку світового ринку капіталу; хоча для деяких країн (і Україна в цьому випадку не є винятком) вони продовжують відігравати не меншу роль у сучасних умовах; 3) податкові / фіскальні відносини, що є зазвичай об'єктом дипломатичних відносин для країн-членів міжнародних регіональних об'єднань (наприклад, Європейського Союзу – одночасно в частині проблем формування спільного бюджету та гармонізації податкових систем); а також у контексті вирішення проблем оподаткування міжнародного бізнесу – через укладання міждержавних конвенцій про уникнення подвійного оподаткування; або через механізм “оптимізації” податкового навантаження за рахунок використання закордонних (“офшорних”) юрисдикцій тощо.

Упродовж останніх років у дослідженні економічної і фінансової дипломатії відбулися помітні онтологічні та концептуальні зрушення. Однак при цьому незмінно ключовим теоретичним питанням залишається те, наскільки вони прив'язані до державних та суспільних інтересів, і наскільки широке коло суспільних суб'єктів та інтересів охоплюють. Ця класична дискусія насправді лежить в основі загальнометодологічного розуміння практики та мети фінансової дипломатії. Адже, якщо класична дипломатія пов'язана виключно з державними суб'єктами і державними інтересами, то економічна і фінансова дипломатія не обмежуються використанням традиційних дипломатичних інструментів для досягнення економічних і фінансових цілей держави. Фінансова дипломатія – це система заходів з просування і захисту національних

інтересів у світовому фінансовому середовищі, де, окрім міжурядової дипломатії і традиційних дипломатичних інструментів, таких як протокольні аспекти міждержавної взаємодії, представництво держави в країні перебування, збір, узагальнення і передача інформації, ведення переговорів, укладання міжнародних угод, застосовують нетрадиційні інструменти і методи лобювання й адвокації зовнішньоекономічних інтересів держави та реалізації її фінансової політики. Йдеться, зокрема, про: фінансові санкції, міжнародну фінансову допомогу розвитку, методи реструктуризації боргів, інструменти торговельних війн (торговельне ембарго, економічний бойкот та економічна блокада). Іншими словами, альтернативна позиція полягає в тому, що сучасний світ, переживаючи кардинальні зміни, потребує якісно нових підходів до вирішення міжнародних проблем. При цьому дипломатія, як одна із найдавніших сфер діяльності людства, не втрачає своєї актуальності, а лише формує нові способи і форми співробітництва та суперництва в системі міжнародних відносин.

В минулому класична або офіційна дипломатична діяльність, тобто та, яка безпосередньо здійснюється державними органами (передусім, дипломатичним відомством держави, а також іншими державними установами, наприклад, міністерствами економіки, фінансів, центральним банком країни), традиційно реалізувалася в рамках трьох усталених моделей (типів) дипломатії: 1) двостороння дипломатія; 2) багатостороння дипломатія та 3) плюрилатеральна дипломатія [18]. Найбільш формалізованою, з інституційної точки зору, є двостороння дипломатія, що передбачає діяльність професійних посередників-дипломатів і яка спрямована на реалізацію зовнішньополітичних завдань своїх держав за допомогою встановлення

і підтримання контактів між двома державами на постійній основі. Натомість багатостороння дипломатія, як система дипломатичних відносин між кількома державами, а також між державами і міжнародними організаціями, склалася в другій половині ХХ століття і функціонує в інституційних рамках, встановлених міжнародними або окремими міждержавними угодами. Вона передбачає кілька інституційних форм, серед яких: універсальна багатостороння дипломатія на базі ратифікованих міжнародних договорів і конвенцій на постійній основі; багатостороння дипломатія на основі договорів і конвенцій, приєднання до яких обумовлено певними вимогами, виконання яких є обов'язковим. Одним із варіантів багатосторонньої дипломатії, що відрізняється від останньої характером членства, є плюрилатеральна дипломатія. Йдеться про угоди відкритого типу (коли будь-яка країна може добровільно приєднатися до угоди і при цьому не потрібно згоди всіх сторін-учасниць (наприклад, ГАТТ) та угоди з обмеженим колом учасників, що мають спільні інтереси в якійсь конкретній галузі (наприклад, Угода про державні закупівлі, Угода про торгівлю цивільною авіаційною технікою, які дійсні лише для тих країн, котрі їх підписали, на відміну від всіх інших угод СОТ, що мають обов'язковий характер для всіх членів організації).

Наприкінці ХХ століття інтерес з класичних моделей дипломатії у науковому середовищі почав зміщатися у бік більш актуальних видів та аспектів міжнародних відносин. Апелюючи до аналітичних інструментів з інших галузей суспільствознавчих наук та бізнес-досліджень, дослідники підкреслюють важливість суб'єктів на субнаціональному та недержавному рівнях, а також вплив їхніх економічних інтересів на дипломатичну практику і міжнародні процеси. На цій основі розроблено нові концеп-

ції дипломатії – каталітичну, мережеву та розширений варіант багатосторонньої дипломатії, які надають нові інструменти не тільки для визнання більшої різноманітності державних та нестандартних суб'єктів у дипломатичній практиці, а й для розуміння різноманітності та мінливості дипломатичних процесів у сучасному глобалізованому світі [17]. Так, скажімо, дискусії з питань подолання світових фінансових чи економічних криз, а також обговорення проблем з реформування глобальної фінансової архітектури ведуться на всіх міжнародних майданчиках – від ООН і її спеціалізованих установ (МВФ і Світового банку) до G-20 – як найбільш представницького і водночас дієвого форуму багатосторонньої дипломатії (рис. 2).

У продовження вищезазначеного дискурсу варто зауважити, що сучасні багатовекторні трансформації, які переживає світ, з одного боку, породжують нові виклики, а з іншого – відкривають раніше невідомі можливості. Йдеться про комунікаційні та інформаційні технології, які роблять глобальну взаємодію доступною у фінансовому та часовому вимірах для найширшого кола акторів й агентів геофінансового простору. Залишати поза увагою транснаціоналізацію бізнесу, активність міжнародних неурядових організацій, а також зростаючу популярність соціальних медіа, що забезпечують швидкий мобілізаційний ефект, сьогодні не лише неможливо, але й нерационально. За таких трансформацій дипломатична діяльність стає складнішою і багатовимірною. У ній все очевидніше окреслюються два основних вектори взаємодії на суб'єктному рівні: перший – пов'язаний з впливом на офіційні структури (кадрових дипломатів і політиків), тоді як другий (більше відомий як публічна дипломатія) – на громадські організації, бізнес, населення країн. У цьому сенсі дипломатична діяльність не обмежується лише



Рис. 2. Інституційна структура багатосторонньої фінансової дипломатії

*Побудовано авторами.

міждержавними зовнішньополітичними відносинами, а охоплює, зокрема, економічні, фінансові, культурні, соціальні відносини та інтегрує їх між мережами акторів і агентів дипломатії у формальному та неформальному системному середовищі. Саме тому сучасні вчені-міжнародники наголошують на необхідності розуміння міжнародних відносин і дипломатичної діяльності поза вузькою державно-орієнтованою сферою. Поряд із появою “нових” дипломатичних акторів концептуально еволюціонувало й вивчення дипломатії, яка тепер має враховувати такі системні процеси, як регіоналізація та глобалізація, що актуалізують розвиток нових форм дипломатичної практики (рис. 3).

З огляду на вищезазначене, в сучасному світі все більше акторів й агентів втягуються в міжнародну діяльність, розширюючи масштаби економічного й фінансового співробітництва як шляхом укладання міжнародних угод, так і через безконтактне здійснення фінансових операцій у найвіддаленіших куточках земної кулі. Тисячі, а то й мільйони людей перетворилися практично на так званих “комерційних дипломатів”. Таке “зрощування” світу бізнесу з дипломатією висуває до професійних дипломатів нові вимоги. Вони мають професійно й експертно розбиратися в “лабіринтах світової економіки”, сприяти просуванню національного бізнесу на світові ринки.

Зрештою, фінансову дипломатію варто розглядати як континуум теоретичних концепцій, наукових знань і практичного мистецтва (рис. 3). Керуючись загально-теоретичною методологією, фінансова дипломатія в концептуальному вимірі і міждисциплінарному діалозі (як наука) виявляє причинно-наслідкові зв'язки, вивчає реалії й відстежує системні детермінанти розвитку дипломатичних відносин в історичній ретроспективі. Проте наука, як правило, не пропонує готових рішень, вона лише

забезпечує пізнавальним методологічним апаратом і озброює потрібними теоретичними знаннями та концепціями. Натомість дипломатична практика має справу з прийняттям і реалізацією конкретних рішень, спрямованих на просування та лобювання національних інтересів та реалізацію відповідної стратегії і тактики зовнішньої політики держави на різних організаційних рівнях міжнародних відносин. На емпіричному рівні (у практичній площині) фінансова дипломатія знаходить свій вияв у сукупності фінансово-правових норм, організаційних моделей, форм, методів, інструментів, фінансових важелів, які використовують у міжнародних фінансових відносинах (операціях). Вона зорієнтована на обслуговування зовнішньоторговельних операцій, реалізацію міжнародних інвестиційних, валютно-фінансових та кредитних відносин, у тому числі й щодо вирішення глобальних фінансових проблем та реалізації актуальної міжнародної фінансової політики.

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова дипломатія, як мистецтво, відрізняється від науки тим, що мистецтво – це вдале, творче, ефективне поєднання зовнішньої фінансової політики держави із зовнішньополітичним менеджментом як у сфері офіційної, так і корпоративної дипломатичної практики, що спрямовані на лобювання та адвокацію державних фінансових та приватних бізнес-інтересів.

Висновки. У процесі проведеного дослідження розкрито міждисциплінарну природу фінансової дипломатії як важливої складової економічної дипломатії, а також науково аргументовано об'єктивну необхідність застосування у науковому обігу поняття “фінансова дипломатія”, як самостійного виду й багатопрофільного інституту дипломатичної практики; поглиблено її теоретико-методологічні основи, розширено методи й інструменти щодо реалізації міжнародної

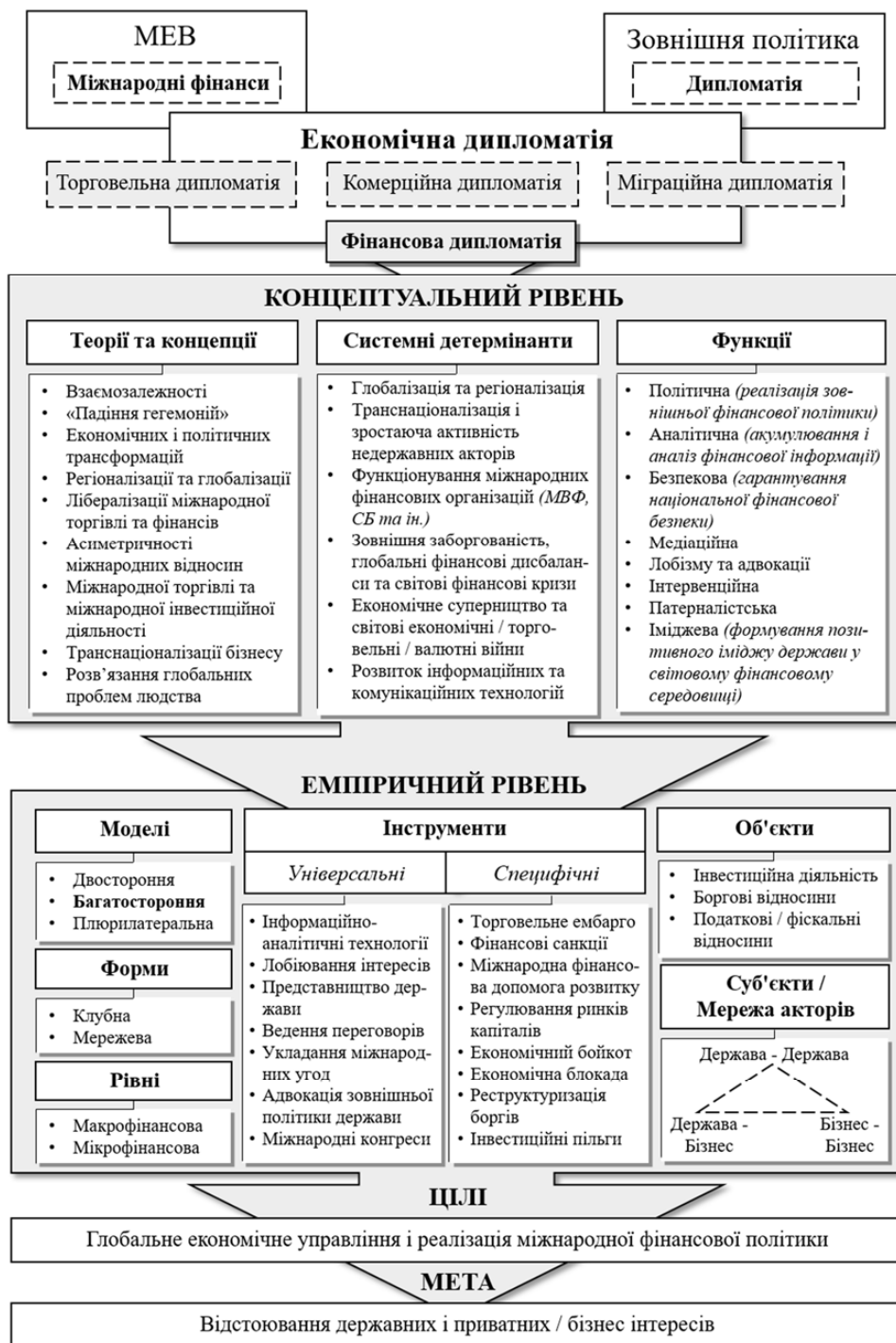


Рис. 3. Полімодальна концепція “фінансової дипломатії” у міждисциплінарному дискурсі*

*Побудовано авторами.

фінансової політики як на офіційному державному, так і неофіційному рівнях.

Дослідження концептуальних засад фінансової дипломатії в контексті міждисциплінарного дискурсу, а також емпіричний аналіз її основних способів та засобів реалізації на практиці дають можливість зробити такі висновки й узагальнення.

1. Вивчення фінансової дипломатії у міждисциплінарному дискурсі й формування її концептуальних засад базується на фундаментальній методологічній ідеї – формування інтегрального мислення, що передбачає синтез суспільних наук на рівні взаємопроникнення і взаємозбагачення їхніх методологій та застосування системної цілісності пізнавального процесу на основі логіки методологічного монізму. У цьому сенсі фінансова дипломатія займається просуванням національних економічних інтересів і реалізацією фінансової політики, пов'язуючи їх з проблемами політичними, економічними, правовими тощо. Відповідно теоретико-методологічною основою дослідження фінансової дипломатії є сукупність концепцій і підходів, в яких аналізуються та узагальнюються різноманітні аспекти дипломатичної діяльності в геополітичній, економічній, комерційній, торговельній, інвестиційній, валютно-фінансовій та інших сферах. Такими теоріями виступають, зокрема, концепції економічних і політичних трансформацій, “падіння гегемоній”, асиметричності міжнародних відносин, теорії міжнародної торгівлі та міжнародної інвестиційної діяльності, транснаціоналізації бізнесу й розв'язання глобальних проблем.

2. Фінансова дипломатія на емпіричному рівні – це самостійний вид дипломатичної діяльності, що формує економічний і політичний імідж держави; а також багатопрофільний інститут дипломатії, що забезпечує: просування національних інтересів за межами держав й інтеграційних

об'єднань; формування політичного впливу й реалізацію зовнішньоекономічної та зовнішньої фінансової політики держави; здійснення державно-приватного партнерства у сфері міжнародної діяльності, де переплітається величезна різноманітність інтересів і протиріч щодо співпраці й суперництва в системі міжнародних відносин.

3. Фінансова дипломатія – багатогранна діяльність, яка в сучасних умовах розвивається на двосторонній і багатосторонній основі й функціонує на мега-, макро-, мезо- й мікрорівнях, відображаючи матеріальні інтереси міжнародних економічних і фінансових організацій, інтеграційних об'єднань, держав, окремих галузей національних економік, сфер і ланок національних фінансових систем, транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків. Відповідно й механізм реалізації її цілей і завдань є різноманітним й інтегрує в собі глобальне економічне управління й реалізацію міжнародної фінансової політики на різних рівнях організації міжнародних відносин. Кожному з цих рівнів властиві свої функції, засоби, методи й інструменти реалізації поставлених завдань у розгалуженій системі міжнародних відносин.

Підсумовуючи, доводиться констатувати, що проведене дослідження не вичерпує усього переліку проблем, пов'язаних із валютно-фінансовими аспектами економічної дипломатії, а також із розширенням застосування на практиці фінансової дипломатії, як самостійного і багатопрофільного інституту класичної дипломатичної практики. Тому подальші наукові розвідки вбачаємо, передусім, у поглибленому емпіричному аналізі фінансової дипломатії, методів її реалізації, як самостійної сфери дипломатичної діяльності. Разом з тим, розвиток повномасштабних валютно-фінансових відносин з іншими державами та активізація співробітництва з міжнародними фінансо-

вими організаціями є важливим фактором економічного й фінансового розвитку України та інтеграції її національної економіки і фінансової системи у глобальний фінансовий простір. Відтак, назрілим є створення міждисциплінарної освітньої моделі з підготовки майбутніх аташе з фінансових питань та розробка нових інтегрованих навчальних курсів для формування їхньої професійної компетентності на засадах інтегрального міждисциплінарного мислення.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Г. *Економічна методологія. Логіка оновлення : Курс лекцій. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.*
2. Арон Р. *Мир і війна між націями / пер. з фр. В. Шовкуна, З. Борисюк та Г. Філіпчука. Київ : МП "Юніверс", 2000. 686 с.*
3. Бжезинський Зб. *Велика шахівниця. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.*
4. Киссинджер Г. *Дипломатія / пер. с англ. В. В. Львова ; послесл. Г. А. Арбатова. Москва : Научн.-изд. центр "Ладомир", 1997. 850 с.*
5. Кіссінджер Г. *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ : Наш формат, 2018. 320 с.*
6. Мальський М. З., Мацяк М. М. *Зовнішня політика: основи теорії. Львів : Ліга-Прес, 2017. 144 с.*
7. Манжола В. А., Коппель О. А. *Міжнародні системи і глобальний розвиток : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 606 с.*
8. Morgenthau H. J. *Politics among nations. New York : Alfred a Knopf, 1967. 165 p.*
9. Левин Д. Б. *Международное право, внешняя политика и дипломатия. Москва : Международные отношения, 1981. 144 с.*
10. Сандровский К. К. *Дипломатическое право. Київ : Вища школа, 1981. 240 с.*
11. Сандровский К. К. *Право внешних сношений. Київ : Вища школа, 1986. 328 с.*
12. Релецький В. *Дипломатичне і консульське право : підручник. Львів : ВАТ "Біблос", 2002. 352 с.*
13. Каррон де ла Каррьер Г. *Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок / пер. с фр. Москва : Российская политическая энциклопедия, 2003. 296 с.*
14. Bayne N., Woolcock S. *The new economic diplomacy: decision making and negotiation in international economic relations. Aldershot : Ashgate, 2002. 450 p.*
15. Bayne N. *Economic diplomat. Durham : The Memories Club, 2010. 246 p.*
16. Woolcock S. *European Union economic diplomacy. The role of the EU in extamal economic relations. London : Routledge, 2016. 220 p.*
17. Lee D., Hocking B. *Economic diplomacy. International studies association and oxford university press. URL : <https://oxfordre.com/internationalstudies/> [international-studies/internationalstudies/abstract/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-384](https://oxfordre.com/internationalstudies/abstract/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-384).*
18. *Экономическая дипломатия в условиях глобализации / под общей ред. Л. Капицы. Москва : МГИМО-Университет, 2010. 623 с.*
19. Фліссак К. *Економічна дипломатія у системі забезпечення національних інтересів України : монографія. Тернопіль : Новий колір, 2016. 812 с.*
20. Шаров О. *Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.*
21. Вергун В.А. *Економічна дипломатія в системі чинників міжнародної конкурентоспроможності України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2008. № 74. Ч. 1. С. 150–154.*
22. Мамалига О.О. *Трансформація економічної дипломатії в міжнародних економічних відносинах. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2015. Вип. 1. С. 442–454. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2015_1_46.*
23. Татаренко Н. *Економічна дипломатія: світовий досвід та українські здобутки*

(політико-економічний аспект). Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2015. № 2 (22). С. 4–9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22%28%29_3.

24. Чугаєнко Ю.О. Економічна дипломатія в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю держави. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 3 (141). С. 59–69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_7.

25. Гелд Д., МакГрю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / пер. з англ. ; передне слово Ю. Павленка. Київ : Фенікс, 2003. 584 с.

References

1. Halchynskiy, A. H. (2010). *Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia* [Economic methodology. Update logic]. Kyiv: ADEF-Ukraina [in Ukrainian].

2. Aron, R. (2000). *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and war between nations]. Shovkun, V., Borysiuk, Z., Hryhoriy Filipchuk, H. (Ed.). Kyiv: MP "Iunivers" [in Ukrainian].

3. Bzhezynskiy, Zb. (2000). *Velyka shakhivnytsia* [Big chessboard]. Lviv; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].

4. Kissindzher, H. (1997). *Diplomatiya* [Diplomacy]. (V. V. Lvov, Trans.). Moscow: Nauchn.-y zd. tsentr "Ladomyr" [in Russian].

5. Kissindzher, H. (2018). *Svitovyi poriadok. Rozdumy pro kharakter natsii v istorychnomu konteksti* [World order. Reflections on the nature of nations in the historical context]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

6. Malskiy, M. Z., Matsiakh, M. M. (2017). *Zovnishnia polityka: osnovy teorii* [Foreign policy: the basics of theory]. Lviv: Liha-Pres [in Ukrainian].

7. Manzhola, V. A., Koppel, O. A. (2008). *Mizhnarodni systemy i hlobalnyi rozvytok* [International systems and global development]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichniy tsentr "Kyivskiy universtet" [in Ukrainian].

8. Morgenthau, H. J. (1967). *Politics among nations*. New York: Alfred a Knopf.

9. Levyn, D. B. (1981). *Mezhdunarodnoe pravo, vneshnyaya politika i diplomatiya* [International law, foreign policy and diplomacy]. Moscow: Mezhdunarodnyie otnosheniya [in Russian].

10. Sandrovskiy, K. K. (1981). *Diplomaticheskoe pravo* [Diplomatic law]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].

11. Sandrovskiy, K. K. (1986). *Pravo vneshnikh snosheniy* [The right to external relations]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].

12. Repetskiy, V. (2002). *Dyplomatychni i konsulske pravo* [Diplomatic and consular law]. Lviv: VAT "Biblos" [in Ukrainian].

13. Karron de la Karrer, H. (2003). *Ekonomicheskaya diplomatiya. Diplomat i rynek* [Economic diplomacy. Diplomat and market]. (Trans.). Moscow: Rossiiskaya politicheskaya entsyklopediya [in Russian].

14. Bayne, N., Woolcock, S. (2002). *The new economic diplomacy: decision making and negotiation in international economic relations*. Aldershot: Ashgate.

15. Bayne, N. (2010). *Economic diplomat*. Durham: The Memories Club.

16. Woolcock, S. (2016). *European Union economic diplomacy. The role of the EU in external economic relations*. London: Routledge.

17. Lee, D., Hocking, B. *Economic diplomacy. International studies association and oxford university press*. Available at: <https://oxfordre.com/internationalstudies/abstract/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-384>.

18. Kapitsa, L. (2010). *Ekonomicheskaya diplomatiya v usloviyah globalizatsii* [Economic diplomacy in the context of globalization]. Moscow: MHYMO-Unyversytet [in Russian].

19. Flissak, K. (2016). *Ekonomichna dyplomatiia u systemi zabezpechennia natsionalnykh interesiv Ukrainy* [Economic diplomacy in the system of ensuring the national interests of Ukraine]. Ternopil: Novyi kolir [in Ukrainian].

20. Sharov, O. (2019). *Ekonomichna dyplo-matiia: osnovy, problemy ta perspektyvy* [Economic diplomacy: basics, problems and prospects]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

21. Verhun, V.A. (2008). *Ekonomichna dyplo-matiia v systemi chynnykiv mizhnarodnoi konkuren-tospromozhnosti Ukrainy* [Economic diplomacy in the system of factors of Ukraine's international competitiveness]. *Aktualni problemy mizhnarod-nykh vidnosyn – Current Issues of International Relations*, 74, 150–154. (Ch. 1). [in Ukrainian].

22. Mamalyha, O.O. (2015). *Transformatsiia ekonomichnoi dyplo-matiiv mizhnarodnykh ekonomi-chnykh vidnosynakh* [Transformation of economic diplomacy in international economic relations]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky – Theoretical and Applied Issues of Economics*, 1, 442–454. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2015_1_46.

23. Tatarenko, N. (2015). *Ekonomichna dyplo-matiia: svitovy dosvid ta ukrainski zdobutky (pol-ityko-ekonomichni aspekt)* [Economic diplomacy: world experience and Ukrainian achievements (political and economic aspect)]. *Naukovyi vis-nyk Dyplo-matychnoi akademii Ukrainy – Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 2 (22), 4–9. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22%282%29_3.

24. Chuhaienko, Yu.O. (2013). *Ekonomichna dyplo-matiia v systemi upravlinnia zovnish-noeko-nomichnoi diialnistiu derzhavy* [Economic diploma-cy in the system of management of foreign economic activity of the state]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current Economic Problems*, 3 (141), 59–69. Avail-able at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_7.

25. Held, D., MakHriu, E., Holdblatt, D., Perraton, Dzh. (2003). *Hlobalni transformatsii. Polityka, ekonomika, kultura* [Global transformations. Poli-tics, economics, culture]. (Trans.). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021.